

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

OBECNÉ INFORMACE O RENESANCI

Hospodářské a politické změny

- umenšení moci šlechty, růst moci občanstva měš, počínající raná kapitalistická tržní ekonomika
- roste sebevědomí jedince: vlastním úsilím se domohl majetku, postavení; přestává brát ohled na vyšší (morální a náboženské) hodnoty, měřítkem je konkrétní zájem
- zárodky moderního centralizovaného státu
- objevitelské cesty: Kolumbus, Gama, Magalhaes
- nový světový pořádek: velmoci a kolonie

Věda a technika

- objevy: Koperník, Kepler, Galilei
- vynálezy: kompas, střelný prach, knihtisk.
- speciální vědy se chtějí stát autonomním a jediným objektivním vysvětlením světa

Kultura

- humanismus: člověk je ústřední hodnotou, je hodnotou sám o sobě; „*studia humanitatis*“ (lat. gen. objektivní) úsilí o lidskost
- vliv antiky: rozvinutí celé lidské přirozenosti (uomo universale); ideálem je nadstavovský a všestranně vzdělaný člověk
- sekularizace, světskost: neduchovní charakter myšlení a kultury; mizí vypjatý náboženský životní pocit – potřeba, aby všechno mělo nějaký vyšší smysl
- celkový projev těchto kulturních posunů v umění: individuální civilní portrét, světské náměty, zachycení reality, humor, antická témata

Filozofie

- rozchod se scholastikou: snaha řešit problémy, nejen přesněji dedukovat; důraz na empirii a induktivní metodu.

- konec celostního chápání filozofie: filozofie se stává pouze naukou o nejobecnějším, v konkrétních výpovědích o světě ustupuje postupně speciálním vědám

HUMANISMUS A NÁVRAT K ANTICE

- zájem o „autentickou“ antiku, nezprostředkovanou křesťanstvím; odpor proti scholastice; myšlení středověku (*medium aevum*) se jeví odtržené od reality, teologicky a logicky pedantské
- práce s prameny, vydávání antické literatury
- důraz na humanistický ideál – znovuzrození (renesance) člověka z ducha antiky
- hlavními autoritami jsou Platón a Aristotelés, kteří jsou nově studováni a překládáni

Francesco Petrarca (1304-1374) přítel Karla IV., "otec humanismu"

Giovanni Boccaccio (1313-1375)

- považováni za zakladatele humanismu jako duchovního hnutí
- shromažďovali a vydávali antickou literaturu jako vzor obsahu a formy literárních děl

Italský renesanční platónismus

Platónská akademie ve Florencii založená Cosimem Medicejským v pol. 15. stol. na popud řeckého filozofa **Georgia Gemistha Pléthóna** (1355-1450)

Marsilio Ficino (1433-1499)

Giovanni Pico della Mirandola (1463-1494)

Italský renesanční aristotelismus

Pietro Pomponazzi (1462-1525)

Erasmus Rotterdamský

(1465-1536) Holanďan, znalec řečtiny a vydavatel klasické literatury, humanista, přítel Morův a Lutherův; dílo: „**Chvála bláznivosti**“ satirické dílo (relativnost „bláznovství“)

- usiluje o „filozofii Kristovu“ (sloučení křesťanského pojetí člověka a antického lidství)
- život se ukazuje pouze ve své mnohosti a protikladnosti, je proto zapotřebí lidské moudrosti, která spojuje protiklady a nic nevylučuje
- tato otevřenost vyžaduje v náboženské sféře požadavek tolerance
- idea humanisticky vzdělaného světoobčanského křesťanstva

Michel de Montaigne

(1533-1592) Francouz, mj. starosta Bordeaux;

dílo: „Eseje“, nový literární žánr v nevázané subjektivní formě

- základní postoj: poznání lidství skrze zkušenost sebe samého

„Každý člověk v sobě nese celkovou formu lidské přirozenosti.“

Skeptické stanovisko

- svět se ukazuje jako roztříštěný v neustálém dění a množství jevů,
- pokud rozum věří, že může pochopit něco neproměnlivého a věčného, pak pouze blázní
- přírodní vědy jsou pro něj jen sofistickou poezií a filozofickou tradici ovládá anarchie
- také lidský život se ukazuje jen ve své nezajištěnosti, nejistotě, neustálém ohrožení smrtí

„Vposledku neexistuje žádné trvalé bytí v naší jsoucnosti ani v jsoucnosti věcí. My i náš osud a vše smrtelné proudí a neustále odplývá.“

Skeptický postoj nevede k rezignaci – důraz na vlastní zkušenost

- skeptické stanovisko osvobozuje od klamných představ a vychovává k nezávislosti soudu a k vnitřní jistotě (důraz na slovo „vnitřní“)
- vlastní zkušenost se prosazuje jako nejlepší pramen poznání, vlastní já se prosazuje jako ideální předmět poznání
- v pozorování vlastního nitra člověk nachází svou jedinečnou přirozenost a zároveň odhaluje celkovou formu lidství vůbec
- příroda se stává měřítkem a vůdkyní života úměrného okolnostem

RENEŠANČNÍ PŘÍRODNÍ VĚDA A FILOZOFIE

Mikuláš Kusánský

(1404-1464) Němec, studia v Itálii, právník, kněz, kardinál, koncilní jednání s husity v Basileji, papežský vyslanec v Cařihradu (snaha o sjednocení východní a západní církve); dílo tvoří most od středověku k novověku, inspirace novoplatónismem a mystikou, zároveň využívá matematických spekulací

dílo „**De docta ignorantia**“ (O učené nevědomosti)

- svět se nám rozpadá v množství konečných a protikladných věcí, ty jsou co do svých vlastností určeny vzájemnými rozdíly (*aliud esse*)

- Cusanus zdůrazňuje tvůrčí činnost lidského poznání: lidský duch (*mens*) pochopením světa jej nově utváří

„*Neboť tak jako je Bůh stvořitelem skutečného jsoucna a přirozených forem, i člověk je stvořitelem myšlenkového jsoucna a umělých forem; ty nejsou ničím jiným než podobnostmi jeho ducha, tak jako jsou věci stvořené podobnostmi Božího ducha.*“

- Cusanus ducha přirovnává ke kosmografovi: zhotovuje mapu světa na základě údajů, které mu přinášejí poslové (smyslové vjemy), mapu však kreslí na základě forem, měřítek a poměrů, které sám stanovil; poznává svět pomocí mapy, kterou podle vlastního měřítka sám nakreslil
- úsilím o poznání (srovnáváním známého s neznámým na základě podobnosti) však dojdeme jen k poznání svého konečného nevědění (snažíme se poznat vše – jednotu všech protikladů, ale je to jako změřit kruh: měříme mnohoúhelníky se stále rostoucími počty stran, ale s kruhem nikdy nesplynou); zůstáváme v pozici poučeného nevědění (*docta ignorantia*), díky rozumu se dotýkáme jednoty všech protikladů v nekonečnu:

Bůh: nekonečno na způsob jednoty (*coincidentia oppositorum*, **infinitas complicata**); v něm je sjednoceno, zavinuto vše

↑↓

Svět: nekonečno na způsob mnohosti (**infinitas contracta**); v něm je Bůh jakoby stažen do rozmanitosti věcí (*possest/mocibytí*: je vším, čím být může, nic v něm není pouhou možností; ale ve světě se rozpadají bytí a možnost, takže všechny věci zaostávají za tím, čím mohou být)

↑↓

Jednotlivé věci: nekonečno na způsob konkrétna (**infinitas explicata**), konkrétní rozvinutá mnohost

- směr Bůh → svět → věci znamená rozvinutí, opačně je tu sjednocování: věci tvoří svět, svět nachází jednotu v Bohu
- tím je dáno, že všechno souvisí se vším, vše závisí na všem, navíc „infinitas“ u Cusana znamená opravdovou nekonečnost (např. nekonečný vesmír, který nemá nikde střed, všude je tu střed; Bůh, svět a věci jsou „infinitas“, není tu žádný prvotní hybatel a hierarchické uspořádání)
- existují spory o tom, zda Cusanus nehlásá pantheismus; pro něj věci nejsou v Bohu a ve světě tímž způsobem: sjednoceny v Bohu, staženy a rozvinuty v našem světě
- v pozdním díle dochází k nutnosti vnímat Boha nejen jako pouhé nekonečno a jednotu protikladů, ale mysticky jako „jednotu nad všemi protiklady“

Mikuláš Koperník

(1473-1543) dílo „*De revolutionibus orbium coelestium*“

Ptolemaiov (2. stol.) geocentrický obraz světa se Zemí jakožto klidně spočívajícím středobodem veškerenstva nahradil obrazem **heliocentrickým**, v němž je ústřední hvězdou

Slunce a Země se pohybuje kolem ní: došlo k prolomení uzavřeného pojetí světa, středověku a nastolení otevřeného dynamického obrazu světa.

Giordano Bruno

(1548-1600) dominikán, vystoupil z řádu, putování a přednášky (Paříž, Oxford, Wittenberg, Praha), v Benátkách zatčen, upálen v Římě; filozofie inspirovaná Kusánským a Koperníkem – dospívá k panteismu

dílo: „**De l'universo, infinito e mundi**“ (O vesmíru, nekonečnu a světech) – dialogy
 „**De la causa, principio e uno**“ (O příčině, principu a jednom) – dialogy

„Je tedy vesmír jediný, nekonečný, nehybný. Jediná, pravím, je absolutní možnost, jediná skutečnost, jediná forma neboli duše, jediná hmota neboli těleso, jediná věc, jediné jsoucno; jediné je to, co je největší a nejlepší. Tento celek nemůže být pochopen; je neohraničitelný a neukončitelný, proto bez hranic a konce a tím bez pohybu. Nepohybuje se v prostoru, vždyť mimo něj není ničeho, kam by se přemístil, neboť je vším. Nevzniká, protože není jiného jsoucna, jehož by si mohl žádat, jež by mohl očekávat, když má všechno bytí. Nepomijí, neboť není jiného jsoucna, v němž by se změnil, když je totéž, co všechny věci. Nemůže se zmenšit ani zvětšit, neboť je nekonečný a nic se k němu nemůže přidat, stejně jako se nedá z něho nic ubrat, neboť nekonečné nemá poměrných částí. Nelze jej změnit v jiné uspořádání, neboť nemá vedle sebe nic vnějšího, od něhož by mohl nějak utrpět a co by jej poškodilo. Protože také spojuje všechny protiklady ve svém bytí, v jednotě a harmonii a nemůže mít žádného sklonu k jinému, novému bytí, nebo třeba jen k něčemu jinému a k jinému způsobu bytí, nemůže být podroben změně v jakékoli vlastnosti, nemůže mít nic, co si odporuje a co je rozdílné, co by jej mohlo znepokojovat, neboť v něm je vše v souladu. Není hmotou, protože není ani utvářen, ani tvárný, není ohraničen ani ohraničitelný. Není formou, neboť ničemu jinému nedává ani tvar, ani podobu – vždyť je vším, je tím největším, jediným, je univerzem. Není ani přístupný měření, ani není mírou. Neobsahuje sebe sama, neboť není větší sebe sama. Není v sobě obsažen, neboť není menší sebe sama. Nelze jej srovnávat, neboť není „tím a oním“, ale jediné a totožné. A protože je týmž jedním, nemá bytí plus jiné bytí, nemá část a ještě nějakou další část, a když nemá částí, není složitelný. Je hranicí v tom smyslu, že není hranicí, je v tom smyslu formou, že není formou, je hmotou v tom smyslu, že není hmotou, je duší v tom smyslu, že není duší: slovem, veškerenstvo je vším bez rozdílů, a tedy jedno, univerzum je jediné. ... Ale řeknete mi: proč se tedy věci mění, proč se oddělená hmota vnucuje do stále nových forem? Odpovím vám: Není to změna, která by hledala nové bytí, ale hledá jen nový a nový modus bytí. V tom je rozdíl mezi vesmírem a věcmi ve vesmíru: vesmír zahrnuje všechno bytí a všechny mody bytí, z věcí však má sice každá celé bytí, ale nikoliv všechny mody bytí. Nemůže skutečně mít všechny zvláštnosti a vlastnosti, protože mnohost forem je neslučitelná v témž substrátu, ať již proto, že si odporují, nebo že patří k rozličným druhům; například jako nemůže mít tentýž individuální substrát vlastnosti koně i člověka, nebo prostorové rozložení jako rostlina i zvíře. Mimo to objímá univerzum veškeré bytí úplně, protože vně i mimo absolutní jsoucno není naprosto nic, není zde žádné „vně“ a žádné „mimo“. Z těch jednotlivých věcí má v sobě každá bytost bytí, ale ne úplně totálně, neboť vedle každé z nich existují jiné. v nezměrném počtu. Proto rozumějme: veškeré jsoucno je ve všem, jenže ne úplně a všemi způsoby v každé věci. Proto pochopíte, že každá věc je jediná, ale ne jedním způsobem.“

De la causa, principio e uno

- Bruno přebírá heliocentrismus, ale vylučuje omezení sférou stálic – **vesmír je reálně nekonečný** a všude stejný (viz Cusanus), je tu dokonce možnost nekonečného počtu obydlených světů
- jednotlivé věci a světy se mění a zanikají, veškerenstvo jako celek však **trvá věčně**
- tato prostorová nekonečnost, časová věčnost, nekonečný počet **monád** (jednotek, ontologických atomů) a nekonečná dokonalost vesmíru nepřipouštějí stvoření a ještě Stvořitele („vedle“ vesmíru)
- směřování k **panteismu**: univerzum je živoucí organický celek, vše hmotné proniká tzv. duše světa (princip jednoty veškerenstva); stavební kameny vesmíru – monády – se stupňovitě vrší až k monádě nejvyšší – Bohu; nejde tedy o transcendentního Boha (Stvořitele odlišného od vesmíru) ale o panteistický princip (i křesťanský pojem vtělení Božího Syna – Krista – je mu cizí)

Mikuláš Koperník

(1571-1630)

- rozvíjí metodu kvantitativního poznání přírody; jeho významným přínosem je propojení matematického a dynamického (fyzikálního) popisu v astronomii
- jeho zákony planetárního pohybu, založené na podrobných výpočtech, korigují falešné předpoklady přijímané ještě Koperníkem, např. kruhovou dráhu planet (postulovanou od antiky kvůli ideální povaze kruhového tvaru)

Galileo Galilei

(1564-1642)

- proslavil se svými zákony volného pádu a pohybu a svou obhajobou kopernikánské nauky
- podstata skutečnosti je podle něj určena číselnými poměry; objektivního poznání dosáhne jen ten, kdo dokáže číst matematické znaky a pojmout je v zákonech

„Kniha přírody je napsána matematickou řečí a písmena jsou trojúhelníky, kruhy a další geometrické útvary.“

- na vědeckém poznání se stejnou měrou podílí rozum i pozorování;
- metodicky jde o rozložení popisovaného předmětu na jednoduché prvky (analýza jevů); vytvoření hypotéz; přezkoušení pomocí experimentů (i myšlenkových); dedukce důsledků; formulace matematických přírodních zákonů
- zásadním krokem je nahrazení pojmu podstaty pojmem funkce: pokrok přírodních věd byl umožněn zaměřením na měřitelnost a odsouvá se otázka po podstatě věcí

Francis Bacon

(1561-1626) současník Shakespearův, studie v Cambridge, kariéra lorda kancléře, baron z Verulam, korupce, odhalení, ústraní a filozofická práce: tvůrce nového vědeckého programu (Instauratio magna scientiarum) shrnujícího a formulujícího požadavky renesance vůči vědě

dílo: „**Novum Organum scientiarum**“ (Nové Organon)

„**Sylva sylvarum and New Atlantis**“ (Nová Atlantida)

- důraz na empirii a induktivní metodu: začíná se shromažďováním a srovnáváním různých pozorování, načež postupným zevšeobecňováním uchopuje obecné formy přírody; indukce nevychází z nahodilých zkušeností, nýbrž pracuje podle plánu s uspořádanými vjemy (tabulkami) a cílenými experimenty.
- cílem vědy ovládnutí přírody k užítku společnosti; vědění znamená moc
- svůj úkol spatřuje v poskytnutí systematického základu a prezentace všech věd
- společensky a politicky mu jde o organizaci vědy na mezinárodním základě, o stát řízený vědci
- má-li člověk dospět k pravdivému vhledu do přirozenosti věcí, musí se nejdříve osvobodit od všech předsudků, které brání objektivnímu poznání. Poznání je totiž co skutečný obraz přírody bez matoucích představ; tyto předsudky nazývá idoly (klamné obrazy) a rozlišuje jich čtyři druhy:
 - **idoly rodu** – omyly, k nimž svádí lidská povaha jako taková
 - **idoly jeskyně** – individuální založení, výchova, postoje, situace
 - **idoly tržště** – komunikační nedostatky ve společenském styku
 - **idoly divadla** – nekriticky tradované teze

„Lidský rozum se opírá o ty věci, které již jednou uznal za správné (buď proto, že jsou tak pojímány, či že se jim tak věří, anebo že se mu prostě líbí), i všechno ostatní a uvádí to s nimi v souhlas. A třebaže jsou přesvědčivější a početnější případy právě opačné, přesto jim nevěnuje pozornost, podceňuje je, anebo je nějakým rozlišováním odstraní a zavrhne, podléháje přitom veliké a zhoubné předpojatosti, jen aby zůstala nedotčena autorita oněch dřívějších závěrů. A tak odpověděl správně onen člověk, který, když mu v chrámě ukázali zavěšenou tabuli, kde byli vyobrazeni ti, kdo splnili svůj slib, uniknuvše nebezpečí ztroskotání, a když na něj naléhal s otázkou, zda aspoň teď uznává moc bohů, jestliže se znovu zeptal: Kde jsou však vymalováni ti, kteří zahynuli přesto, že učinili ty sliby. A tak je tomu s téměř každou pověrou, ať už patří do astrologie nebo se týká vykládání snů, nepříznivých znamení, božské odplaty apod. Lidé si v takových jalovostech libují a všimají si výsledku jen tehdy, když se věc vyplní, tam, kde se však neuskuteční (třebaže se to stává mnohem častěji), nevšimnou si toho a zcela to přejdou. Do filozofických učení a věd se však toto zlo plíží daleko dovednějším způsobem. Tam totiž to, co bylo jednou uznáno za správné, nakazí a přizpůsobí si všechno ostatní (i když to bylo třeba spolehlivější a lepší). Ba dokonce, i kdyby tu nebylo oné záliby a sklonu k jalovostem, o nichž jsme již mluvili, má přesto lidský rozum tu zvláštní a ustavičnou chybu, že se dá spíše pohnout a podnitit tím, co se tvrdí, než tím, co se popírá, ačkoliv by se správně měl k obojímu chovat stejně. Naopak, při stanovení každého obecného tvrzení bývá silnější záporný případ.“

„Ti, kdo se zabývali vědami, byli buď empiriky, nebo dogmatiky. Empirikové jsou jako mravenci, toliko snášejí a užívají; racionalisté jako pavouci předou síť ze sebe. Včela však používá střední cesty, sbírá si látku na zahradních i polních květinách, ale svou vlastní silou ji přetváří a zpracovává. Podobně je tomu i s opravdovou tvořivou činností ve filozofii, ježto se ani nespolehá jen a hlavně na síly mysli, ani neukládá do paměti látku získanou z popisů přírody a z mechanických pokusů pouze tak, jak ji našla, nýbrž mění ji a přetváří rozumem. Od toho, spojí-li se tyto schopnosti, tj. experimentální a racionální, ještě těsněji a důsledněji (což se až dosud nestalo), lze právem mnoho očekávat.“

„Idolů pak, jež se zmocnily lidských myslí, jsou čtyři druhy: První druh jsem nazval idoly rodu, druhý pak idoly jeskyně, třetí idoly tržiště a čtvrtý idoly divadla. Idoly rodu mají svůzákklad v samé lidské přirozenosti a v samém lidském rodu či pokolení. Lidský rozum je jako nerovné zrcadlo, jež přijímajíc paprsky věcí, směšuje svou přirozenost s přirozeností věcí a tím ji pokrývá a porušuje. Idoly jeskyně jsou idoly člověka jakožto jednotlivce. Neboť každý jedinec má (kromě omylů, jež jsou vlastní přirozenosti člověka jako druhu) svou jakousi individuální jeskyni či doupě. Tato jeskyně láme a zkresluje světlo přírody, a to jednak proto, že každému je vlastní určitá zvláštní přirozenost, jednak proto, že se mu dostalo odlišné výchovy a stýkal se s jinými lidmi.

Jsou však také idoly, jež vznikly ze vzájemného styku a společenského života lidského rodu, ty pak nazýváme idoly tržiště proto, že vznikly vzájemným dohadováním ve společenství. Lidé se totiž dorozumívají řečí; slova jsou pak určována obecným chápáním. Špatný a nevhodný výběr slov kupodivu značně překáží rozumu.

A konečně jsou takové idoly, které se do lidských myslí přestěhovaly z různých filozofických učení a z toho, že se používalo nesprávně pravidel dokazování. Nazývám je idoly divadla, poněvadž všechny tradiční a až dosud vynalezené filozofické systémy jsou podle mého mínění jako divadelní hry, jež vytvořily toliko světy vymyšlené a jakoby na divadle. Nerozumím tím toliko filozofické systémy, nýbrž také principy a tvrzení mnohých věd, jež vyrostly z tradice, důvěřivosti a nedbalosti.“

Nové Organon

POLITICKÁ FILOZOFIE V RENESANCI

- člověk – strůjce vlastního osudu (viz obecná charakteristika výše)
- zkoumají se mechanismy řízení společnosti; načrtávají se obrazy nové ideální společnosti

Klíčovým problémem teorie státu je otázka státní moci. **Jean Bodin** (1530-1596) vymezuje pojem svrchovanosti, již se slát vyznačuje. Svrchovanost či suverenita je absolutní a trvalá, nejvyšší (rozkazovací) moc. Držitelem svrchovaných práv (zákonodárství, vedení války, svrchovaná soudní a peněžní moc) je absolutní vládce, jenž není zodpovědný nikomu vyjma Božího příkazu a přirozeného práva. Moc, která je mu předána, je neodvolatelná. Vládce ovšem musí ctít svobodu a majetek občanů. Jiné stanovisko hájí **Johannes Althusius** (1557-1638). Svrchovanost podle něj náleží jedině lidu, který odvolatelného vládce pověřuje vykonáváním vlády. Lid má proto právo panovníka opět sesadit.

Encyklopedický atlas filozofie

Hugo Grotius

(1583-1645) – holandský právník; dílo: „O právu válečném a mírovém“

- všeobecné úvahy k pojmu přirozeného práva: právo stojí nad státem; teorie přirozeného práva
- rozlišuje
 - právo **božské**: boží přikázání, normy dané zjevením
 - právo **pozitivní**: normy z vůle člověka (zákony)
 - právo **přirozené**: vyjadřuje mravní přirozenost a důstojnost člověka
- pozitivní zákon má nárok na platnost pouze tehdy, pokud souhlasí s přirozeným právem

„Přirozené právo je příkaz rozumu, který ukazuje, že jednání v důsledku svého souhlasu či nesouhlasu se samotnou přirozeností rozumu obsahuje mravní nezbytnost nebo ošklivost.“

Základem přirozeného práva je spolčovací nutkání člověka, které ho pudí k uspořádané společnosti, a jeho rozum, díky němuž může poznat, co souhlasí s přirozeností člověka, již vytvořil Bůh. Obsahové naplnění přirozeného práva lze zjistit buď z evidentních principů, které vycházejí z přirozenosti člověka, anebo z pozorování toho, v čem se kultivovaní lidé co do svých názorů shodují.

Encyklopedický atlas filozofie

Niccolò Machiavelli

(1469-1527) - florentský politik; dílo: „**Vladař**“ (Il principe) 1513

„Měl odvahu sobě i celému světu přiznat to, co diplomaté všech dob dosud prozrazovali jen svým jednáním.“

- nový směr politické filosofie: rozbití od antiky platné spojitosti politiky a etiky
- nejde mu o stát vybudovaný na etických ideálech, nýbrž o analýzu toho, co skutečně stát a politika je: projevem vladařovy svobodné vůle nesvázané etikou či náboženskými měřítky

„Je totiž velký rozdíl mezi tím, jaký život je a jaký by měl být. Ten, kdo si nevšímá reality a nechce vidět, jací lidé jsou, a staví spíše na svých přáních a představách, jak by svět vypadat měl, nedopadne dobře. A člověk, který se chce za všech okolností chovat ušlechtilé a jevit se všem jako dobrý člověk, se zlou se potáže mezi tolika lidmi, kteří dobří nejsou.“

- jeho dobu otřásá vnitřní rozpad a politické krize, chce ukázat cestu k trvale uspořádanému státu, stabilitě, organizaci, která upevní mravní vědomí občanů
- jedinou oporou takového řádu je vladařova zdatnost a jeho vůle k moci: Machiavelli popisuje vlastnosti vládce, který je schopen uspořádat stát a udržet se u moci – musí být v nutném případě připraven činit i zlo; zájmu udržení moci je zbytečné být dobrý, je však užitečné jevit se dobrý a získat si úctu lidu; důležitá je znalost psychologie protivníka, využití jeho slabých míst

- lidské štěstí a neštěstí závisejí na schopnosti jednat (virtù) a nahodilých vnějších okolnostech (fortuna); vládce by měl proto být schopen přizpůsobit se vnějším požadavkům a navíc mít dostatečnou činnou sílu k tomu, aby si podrobil vrtkavý osud

„Je mi dobře známo, že mnozí lidé věřili a věří, že záležitosti tohoto světa řídí do té míry osud a bůh, že je lidé svou moudrostí nemohou změnit k lepšímu, ba jsou proti nim zcela bezmocní. Osud rozhoduje o jedné polovině našich skutků, ale dopřává nám rozhodovat o druhé.

„Jelikož se osud mění, zatímco lidé tvrdošijně lpějí na sirých zvycích, jsou šťastni, pokud se jejich postup shoduje s danými poměry. Ale domnívám se, že se lépe vyplácí jednat rázně než ohleduplně, protože Štěstěna je žena. Štěstěna jako žena přeje mladým, protože nemají tolik ohledů, jsou divočejší a směleji si vynucují poslušnost.“

„Z toho je vidět, že nový vladař má už ve chvíli, kdy obsadí zemi, uvážít všechny křivdy, k nimž musí sáhnout, a uskutečnit je všechny současně, aby v nich pak nemusel den co den pokračovat, aby i bez nich udržel obyvatelstvo v poslušnosti a získával šije různými dobrými skutky. Kdo nejedná podle toho, ať již z bázně, nebo neprozřetelnosti, musí ustavičně svírat v rukou dýku. Nikdy se nemůže spolehnout na poddané a nemůže si jimi být pro stálé a opětovné bezpráví jist. Násilné činy nutno všechny provést rázem, protože když netrývají dlouho, dříve přebalí. Kdežto dobrodiní je nutno prokazovat kapku po kapce, aby je lidé lépe vychutnali.“

„Lidé se méně rozpakují uškodit tomu, koho milují, než tomu, koho se bojí. láska se udržuje poutem vděčnosti, ale lidé jsou špatní a s lehkým srdcem je přervou, vidí-li v tom svůj prospěch. Kdežto bázeň se udržuje obavou z trestu, a ta tě neopustí nikdy. Ale vladař musí vzbuzovat strach tak, aby se vyhnul nenávisti, i když si nezíská lásku. Je zcela dobře být obáván, ale nikoliv nenáviděn. Když už je nucen připravit někoho o život, má tak učinit tehdy, je-li k tomu postačující ospravedlnění a zjevná příčina. Ale především nesmí zatoužit po cizím majetku, protože lidé snadněji zapomenou na smrt vlastního otce než na ztrátu jmění.“

„Obezřetný vládce nemůže a ani nesmí držet slovo, jestliže se věrnost obrací proti němu a jestliže pominuly příčiny, proč slovo dával. Vladaři nikdy neměli nouzi o vhodné záminky k porušení slova.“

„Při posuzování lidské činnosti, zejména skutků vladařových, se hledí na výsledek. Panovník se musí starat, aby zvítězil a podržel si moc; prostředky jimiž to dokázal, shledají lidé vždy čestnými a každý je bude chválit. Lid dá vždy více na zdání a na výsledek věci.“

Thomas Hobbes

(1588-1679) – Angličan; dílo „Leviathan“

„Podle Hobbese je filozofie racionální poznání vazeb mezi příčinou a účinkem. Jejím předmětem jsou tělesa, jejichž vznik a vlastnosti lze pojmově uchopit. Tělesa jsou přirozená - sem patří i člověk - nebo umělá, jako je stát. Úkol filozofie tkví v analýze komplexních jevů na elementy a jejich redukce na univerzální principy. ... V teorii afektů a hodnot Hobbes předpokládá, že emoce a akty vůle jsou zplozeny podnětem, který vychází z objektu, a jsou determinovány mechanisticky. Slast vzniká zrychlením vitálního pohybu životodárných duchů a takto vzniklý objekt je vnímán jako něco dobrého. Odtud vyplývá, že nejzásadnější hodnotou je sebezáchova: Každý organismus usiluje o zachování svého vitálního pohybu, tj. snaží se vyhnout smrti. Jelikož je vlastní sebezáchova nejvyšší hodnotou, jedná každé individuum egoisticky. Neexistuje žádné nadřazené měřítko; každý sám za sebe rozhoduje, co je pro něj dobré.“

- ♣ přirozený (předspolečenský) stav lidstva – boj všech proti všem – je nahrazen společenskou smlouvou, aby si lidé navzájem neškodili
- ♣ uznává absolutistickou moc panovníka: původně svobodní jedinci mu bezvýhradně odevzdají právo řídit svůj život

„Příroda opatřila lidi přednostmi tělesnými i duševními do té míry stejnými, že jsou si rovni. Ač jsou někdy někteří lidé zřejmě tělesně silnější než druzí nebo i duševně bystřejší, přece, když se vše shrne dohromady, není rozdíl mezi lidmi tak povážlivý, že by si někdo mohl osobovat nějakou výhodu, o kterou by někdo jiný neměl stejné právo se ucházet. Neboť jde-li o tělesnou sílu, i nejslabší má dosti sil zabít nejsilnějšího buď tajnými úklady, nebo ve spojení s jinými, kteří jsou ve stejném nebezpečí jako on.

A pokud jde o schopnosti duševní (nepřihlížíme-li k umění založenému na užívání slov, a zejména k obratnému postupu podle obecných a neomylných pravidel, kterým říkáme věda - neboť tu má velmi málo lidí a jen ve velmi málo věcech, jelikož to není ani schopnost vrozená, s kterou bychom již přicházeli na svět, ani získaná jako moudrost), shledávám mezi lidmi ještě větší rovnost, než pokud jde o tělesnou sílu ... Z této rovnosti schopností pramení i rovnost nadějí v dosažení cíle. Jestliže ale dva lidé zatouží po téže věci, poněvadž ji nemohou oba zároveň mít a nemohou se z ní těšit, zneprátní se; a na cestě za svým cílem (bývá to zpravidla pro sebezáchovu, ale někdy i jen pro potěšení), snaží se druh druhá pokořit nebo zničit. Odtud se stává, že ten, kdo sám sází, seje, staví nebo má vhodné sídlo, může očekávat, že jiní sdruží své síly a přijdou, aby ho připravili o majetek a obrali nejen o ovoce jeho práce, nýbrž i o život nebo svobodu. Ale i ti jsou potom v obdobném nebezpečí sami.“

V lidské přirozenosti shledáváme tedy tři hlavní příčiny sporů. První je soutěžení, druhá nedůvěra a třetí touha po slávě. První žene lidi, aby se napadali pro zisk, druhá pro bezpečnost a třetí pro čest a vážnost. První užívá násilí, aby lidé pobrali jiným lidem muže, ženy, děti i stáda. Druhá, aby se bránili, třetí, aby ztrestali maličkost, jako je slovo, úsměv, jiné mínění nebo nějaký jiný projev podceňování, namířený buď přímo proti nim samým, nebo nepřímě proti příbuzenstvu, přátelům, národu, zaměstnání nebo jménu.

Z toho je zjevné, že tehdy, když lidé žijí nemajíce nad sebou společné moci, která by je všechny držela na uzdě, jsou mezi sebou v tom stavu, kterému říkáme válka. Je to válka všech proti všem. Neboť válka nejsou jen boje ani násilné projevy nepřátelství, válka trvá po celou dobu, kdy je dosti zřejmě známa vůle rozhodnout bojem, kdy je každý nepřítelem každého, kdy lidé žijí bez jistoty kromě té, kterou jim může zjednat jejich síla a vlastní vynalézavost vůbec. Za toho stavu není místa ani pro přičinlivost, ani píli, poněvadž je jejich ovoce nejisté. A proto není ani vzdělávání půdy, ani plavba, ani doprava zboží přes moře a jeho spotřeba. Nestavějí se pohodlné domy ani prostředky pro dopravu příliš těžkých předmětů. Nepěstuje se věda o tvárnosti země, nepočítá se čas, nekvete umění ani písemnictví, hyne společnost, a co je ze všeho nejhorší, stálý strach a nebezpečí hrozí násilnou smrtí. Lidé žijí osaměle, nuzně, stísněně, jako zvířata; a jejich život je jen krátký. Tomu, kdo náležitě tohle vše neuvážil, bude se snad zdát podivné, že by příroda mohla takhle rozdvojit lidi a mít je k tomu, aby se napadali a ničili se. On by tedy, nevěře tomuto zásahu vášní, přál si snad mít to potvrzeno zkušeností. Ať tedy sám uvažuje. Chystá-li se na cestu, ozbrojuje se a hledá spolehlivé průvodce. Jda spát zamyká dům a ještě v dome skříně. Dělá to vše, ač ví, že jsou zákony a veřejní strážci. Jaké pak mínění má o svých bližních, když jede na koni ozbrojen? O svých spoluobčanech, když zamyká dům? A o svých vlastních dětech a služebnictvu, když zamyká skříně? Zda stejně nežaluje na lidstvo on svými činy jako já slovy? Ale ani on, ani já neviníme přírodu ani lidskou přirozenost. Žádosti a jiné lidské vášně nejsou samy o sobě hříchy. Nejsou hříchy ani samy činy, vycházející z těchto vášní, dokud nebyl vydán zákon je zakazující. Před

vydáním takového zákona lidé nemohou vědět, co je nesprávné. Ale žádný zákon nemůže se vydat, dokud se lidé neshodli na tom, kdo jej má udělat.

Snad si někdo bezděky pomyslí, že nikdy nebyl takový čas ani takový stav války všech proti všem. I já věřím, že tomu obecně nikdy tak nebylo po celém světě. Je však mnoho míst, kde lidé tak nyní skutečně žijí. Neboť divoši na mnoha místech v Americe nemají vlády vůbec, kromě snad vlády malých rodin, jejichž svornost závisí zcela na jejich přírodním pudu po rozkoši. A ještě dnes žijí v tom zvířeckém stavu, který jsem právě vylíčil.

Další důsledek této války všech proti všem je ten, že nemůže být nic „nespravedlivé“. Pojem práva a křivdy, spravedlnosti a nespravedlnosti nemá tam místa. Kde není společné vlády, tam není ani zákona, kde není zákona, tam není ani spravedlnosti. Podvod a násilí jsou za války dvě základní ctnosti. Spravedlnost a nespravedlnost nejsou vlastnosti ani ducha, ani těla lidského. Kdyby byly, musily by býti i v člověku zcela osaměle žijícím na světě, jako jsou v něm jeho smysly a vášně, jsou to vlastnosti, které platí jen v společnosti, nikoli v samotě. S tím se také shoduje, že v tom stavu není pojem majetku, panství, není rozdíl mezi „mým“ a „tvým“. Platí jen to, že každému náleží to, co si může vzít, a to tak dlouho, dokud si to udrží. Tolik o tomto neblahém stavu, do kterého člověka vsadí jeho čistá přirozenost.

Je však možné se z něho vyprostit jednak rozumem, jednak i citem. City, které člověka vedou k pokoji a míru, jsou strach před smrtí, touha po všem tom, čeho je třeba k pohodlnému životu, a naděje že toho příčinnivý člověk může dosáhnout. Rozum pak navádí člověka, dávaje mu vhodné zásady míru, na kterých se lidé mohou shodnout. Jsou to pravidla, kterým se jinak říká též přirozené zákony.

Stav, v kterém lidstvo žije, je, jak bylo vyloženo v předcházející kapitole, válka všech proti všem, přičemž se každý řídí svým rozumem a může užívat všeho, co mu pomáhá k zachování života proti nepříteli. Z toho plyne, že za těch okolností má každý právo dělat vše, i sáhnout druhému na tělo. Proto tedy, dokud trvá toto přirozené právo každého na vše, není nikomu, ať je sebesilnější a moudřejší, zajištěna bezpečnost, že prožije ten věk, který je zpravidla, člověku popřáno prožít. A podle toho je příkaz nebo obecné pravidlo rozumu, že si má každý přát míru, dokud je naděje, že je možné mír zachovati. Nemůže-li však toho dosáhnout, že smí hledat a užívat všech pomůcek i výhod války. První část tohoto pravidla obsahuje první a základní zákon přirozený, to jest: „vyhledávej a zachovávej mír“. Druhá souhrn práva přirozeného, to jest: „bránit se tím, čím se bránit můžeme“.

Z tohoto základního zákona přirozeného, kterým se lidem ukládá přát si mír, vyvozuje, se tento druhý zákon: Každý má být ochoten, jsou-li ovšem zároveň ochotni ostatní, do té míry, jak uzná za potřebné pro svůj klid a bezpečnost, vzdát se tohoto práva na vše a spokojit se s takovou svobodou se zřetelem k ostatním, jakou by on sám poskytl jiným se zřetelem k sobě. Dokud si někdo zachovává právo dělat, co je mu libo, jsou všichni lidé v stavu válečném. Ale jestliže druzí nechtějí se zřici svého práva tak jako on, není žádný důvod k tomu, aby se on zbavoval svého. Vždyť by se tím spíše sám vydával na pospas a za kořist, a k tomu není nikdo povinen, než aby se připravoval na mír. To je zákon evangelia: co nechceš, aby ti činili jiní, nečiň ani ty jim, a to je zákon všech lidí: Cokoli žádáš od jiných, aby tobě činili, to čiň i ty jim!

Thomas More

(1478-1535) – Angličan, lord kancléř Jindřicha VIII., popraven, ctěn jako svatý

dílo: „**O nejlepším stavu státu a o novém ostrově Utopii**“

Utopia je stát, založený na rovnosti všech včetně žen společném majetku, s povinností pracovat. Skládá se z 5-ti měst, je zde spravedlivé rozdělení všeho, neexistuje směna ani obchod, denně se pracuje 6 hodin, válka se odsuzuje a jedinou věc, která se trestá, je kriminalita.

Tomasso Campanella

(1568-1639) – Ital, dílo: „**Sluneční stát**“

Campanella nepovažoval svůj utopický román „Sluneční stát“ za vizi, ale za reálný politický program. Je blízký Platónově mentalitě.

Politická moc se pojí s mocí náboženskou, obě jsou spjaty s vědou (vláda moudrých kněží, kteří jsou zároveň vědci), proti individualismu, jeho ideál společnosti má kasárensko-klášterní rysy. Hlavní příčinu útrap světa vidí v sociální nerovnosti.

REFORMACE

- zásadní obrat v dějinách západní křesťanské církve
- kritika dosavadního učení i praxe církve a snaha najít původní význam a praxi křesťanství návratem k prvokřesťanským kořenům
- předznamenána již reformními hnutími středověku, zejména husitstvím
- podle důrazů kladených na učení se rozštěpila do několika větví, zejména
 - lutherské – augspurského vyznání
 - kalvínské – helvétské, reformované

v dalších staletích až podnes se rozrůžňuje reformační hnutí do mnoha dalších směrů a denominací

Zástupci

Martin Luther (1483-1546)

Philipp Melanchton (1497-1560)

Huldreich Zwingli (1484-1531)

Jean Calvin (1509-1564)

Základní principy – reformační „solas“

Sola fide

- lat. „pouze vírou“ či „pouhou vírou“
- označuje ideu, že člověk je před Bohem ospravedlněn nikoli tím, co koná, ale pouhým vztahem své víry k Bohu.
- biblickým základem tohoto učení je výklad Pavlova listu Římanům, 3. kapitola:

Nyní však je zjevena Boží spravedlnost bez zákona, dosvědčovaná zákonem i proroky, Boží spravedlnost skrze víru v Ježíše Krista pro všechny, kdo věří. Není totiž rozdílu: všichni zhřešili a jsou daleko od Boží slávy; jsou ospravedlňováni zadarmo jeho milostí vykoupením v Kristu Ježíši.

- Slogan sola fide deklaruje, že ačkoli všichni lidé neuposlechli božího příkazu, Bůh prohlásil ty, kdo kladou svou důvěru, svou víru v to, co Bůh učinil skrze život, smrt a vzkříšení Ježíše Krista, za poslušné (či spravedlivé). Tato lidská jistota spásy však není založena na tom, co dělá člověk sám, ale na tom, co Bůh v Kristu vykonal pro něj. Smíření člověka s Bohem je totiž možné pouze díky božím milosrdenstvím, které se uskutečnilo skrze oběť Božího Syna.
- Učení sola fide v podobě, v níž je formuloval Martin Luther, přijímá většina protestantů, včetně luteránů, reformovaných církví a baptistů.
- Katolická církev oproti tomu více zdůrazňuje, že víra bez praktického propojení se životem je mrtvá podle listu Jakubova, 2. kapitoly:

Stejně tak i víra, není-li spojena se skutky, je sama o sobě mrtvá.

Sola gratia

- Lat: „pouze milostí“ či „pouhou milostí“
- Základem tohoto učení je, že člověk je za každých okolností sobecký a zlý, a dosahuje proto ospravedlnění nikoliv svou zásluhou a svými dobrými skutky, ale výlučně Boží milostí, která je nezaslouženým darem, motivovaným pouze Boží láskou a dobrou vůlí. Zásluhy (meritum) a dobré skutky nemají na spásu člověka žádný vliv, jsou důsledkem milosti a nikoliv její příčinou.
- Tento protestantský postoj byl jedním ze základů středověké kritiky odpustků. Zásadní význam milosti, z níž dobré skutky pramení, však uznává i římskokatolická církev.

Sola Scriptura

- Lat: „pouze Písmem“
- Pouze Písmo (Bible) je plnohodnotným zjevením Boží pravdy. Vyjadřuje víru protestantů, že všechna pravda o Bohu vychází z Bible.
- Tento důraz se zásadně vymezuje proti katolickému učení, podle něhož je zdrojem poznání vedle Bible také církevní tradice

Seznam zdrojů:

ANZENBACHER A. *Úvod do filosofie*. 2. přeprac. vyd. Praha : Portál, 2004. 377 s. ISBN 80-7178-804-X.

BLECHA I. *Filosofie*. 4. oprav. a rozšř. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2002. 279 s. ISBN 80-7182-147-0.

Filosofický slovník. 2. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 1998. 463 s. ISBN 80-7182-064-4.

HALADA J., GEUSS A. *Čítanka z dějin filozofie*. 1. vyd. Praha : Mladá Fronta, 1978, 472 s.

HÖFFDING H., KRÁL J. *Přehledné dějiny filosofie*. 2. vyd. Praha : Nakladatelství České grafické unie a. s., 1947, 346 s.

KUNZMANN P., BURKARD F. P., WIEDMANN F. *Encyklopedický atlas filosofie*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidových novin, 2001, 265 s. ISBN 80-7106-339-8

MĚŠŤÁNEK T. *Filozofie pro 4. ročník středních škol*. 2. vyd. Praha : Tripolia 2005. 126 s. ISBN 80-86448-32-0

STÖRIG H. J. *Malé dějiny filozofie*. 3. vyd. Praha : Zvon, 1993, 559 s. ISBN 80-7113-058-3.

TRETERA I. *Nástin dějin evropského myšlení : Od Thaléta k Rousseauovi*. 5. vyd. Praha, Litomyšl : Paseka 2006. 374 s. ISBN 80-7185-819-6.

Wikipedie. Otevřená encyklopedie [online]. 2011 [cit. 2011-10-13]. Dostupné z www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sola_fide>

Wikipedie. Otevřená encyklopedie [online]. 2011 [cit. 2011-10-13]. Dostupné z www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sola_gratia>

Wikipedie. Otevřená encyklopedie [online]. 2011 [cit. 2011-10-13]. Dostupné z www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sola_scriptura>